

KNJIGE SARADNIKA INSTITUTA U 1997. GODINI

Nedeljko RADOSAVLJEVIĆ

Mr Miroslav Perišić, VALJEVO, GRAD U SRBIJI KRAJEM 19. VEKA, Istorijski arhiv Valjevo, Valjevo 1997.

U srpskoj istoriografiji je društvena istorija umnogome bila zapostavljena, jer je duga borba za nacionalno oslobođenje bila neiscrpan izvor atraktivnih tema, pre svega iz političke istorije. Istraživači lokalne istorije su se takođe bavili političkim i ratnim zbivanjima u pojedinim oblastima, dok su ostale strukture društvenog života bile u drugom planu. Interesovanje za društvenu istoriju, delom podstaknuto uticajem stranih istoriografija, odrazilo se i na istraživanje lokalne istorije. U poslednje tri decenije pokrenute su mnoge periodične publikacije, uglavnom godišnjaci, poput *Užičkog zbornika*, *Glasnika Istorijskog arhiva Valjeva*, *Zbornika Narodnog muzeja Čačka* Napisane su i nove lokalne istorije (*Istorija Užica I-II*, *Šabac u prošlosti I-IV*), čime je ostvaren vidan napredak u istraživanju prošlosti zapadne i severozapadne Srbije. Njihov nedostatak svakako je ograničen prostor, tako da mnoge teme nisu mogle biti detaljno obrađene. Ta dela su mahom rezultat rada grupe autora, čiji su pristup temi i način prikazivanja rezultata istraživanja često neujednačeni.

Istoričar Miroslav Perišić je u svom delu *Valjevo, grad u Srbiji krajem 19. veka* uspeo da odgovori na mnoga zanemarena pitanja društvene istorije Valjeva u poslednjih nekoliko decenija 19. veka Reč je o važnom razdoblju pretvaranja balkanske, skoro orijentalne, čaršije u grad sa dominantno evropskim obeležjima. U tom procesu autor posebno ističe značaj novog sloja građana, različitog od stanovnika ranijih balkanskih čaršija koji su nevoljno prihvatili promene, smatrajući da narušavaju njihove običaje i privatnost. Ispod nacionalne i verske homogenosti stanovnika Valjeva jasno se vidi sva njihova raznolikost. Staro stanovništvo su potpuno asimilovali novopirodšći stanovnici iz Osata, Sokolske nahije, Užičke Crne Gore i drugih oblasti, tako da krajem 19. veka svega 10-15% stanovnika čine starosedeooci. To novopridošlo stanovništvo bilo je otvorenije prema promenama, a iz njega su poticale

i neke od najuglednijih porodica, poput trgovaca Lazića i Gođevaca. Svoj doprinos razvoju grada dali su i naseljenici koji nisu bili Srbi, ali su se brzo prilagođavali novom okruženju i tu trajno ostajali.

Uzajamni odnos grada Valjeva i njegovih stanovnika autor je dobro odredio konstatacijom da je reč o vremenu *kad su ljudi oblikovali grad, a grad je formirao građanina*. Uočljiva je i zavisnost lokalne sredine od opštih kretanja na makroplanu: Grad Valjevo doživljava uspon uporedo sa usponom Kraljevine Srbije, od sticanja državne nezavisnosti sve više otvorene evropskim uticajima. Grad je postao važno okružno središte sa školama, gimnazijom, sudom, bolnicom, otpočelo se sa uvođenjem urbanističkog reda, ulice polako zamenjuju sokake. Te ustanove sa svojim učiteljima, profesorima, lekarima i drugim, formirale su nove generacije građana. Većina tih ljudi, školovana u Beogradu ili na stranim univerzitetima, svoje stečene poglede na život i svet prenosila je na novo građanstvo koje se tek formira. Novo građanstvo je sledilo svoju obrazovanu elitu, zahvaljujući kojoj raste potreba za knjigom, štampom, pozorišnim predstavama Promene su se odražavale na svakodnevni život stanovništva, ali im se nisu svi podjednako uspešno prilagođavali. Zanatlije su delimično bile ugrožene pojavom strane industrijske robe, privlačne cenom i kvalitetom, dok su trgovci, osluškujući novo doba, bili znatno prilagodljiviji. Novo vreme je donelo i političke borbe, stranačko organizovanje i izbornu nadmetanje, što je sve izraženije sa proširivanjem političkih sloboda. Ipak, još egzistiraju dva grada: Jedan sve više evropski, uz industriju u povoju i prva akcionarska društva, i drugi još sličan balkanskoj kasabi i bez ikakve budućnosti.

Život jednog grada uslovljen je i njegovim geografskim položajem i prirodnim okruženjem, na šta se autor posebno osvrnuo na početku knjige. Valjevo, raskrsnica loših puteva, imalo je dominantno poljoprivredno zaleđe. Ti putevi se s vremenom popravljaju i prosecaju novi, što je donelo samo ograničene rezultate, ali su oni imali veliku važnost za trgovačku delatnost i plasman proizvoda.

Rad autora je zasnovan na objavljenoj i neobjavljenoj arhivskoj građi i rezultatima do kojih su dolazili drugi istraživači prošlosti Valjeva i okoline. Korišćeni su fondovi Arhiva Srbije koji se odnose na rad pojedinih ministarstava i Narodne skupštine, a i za tu vrstu istraživanja izuzetno važne zbirke Istorijskog arhiva Valjeva, pre svega fondovi okružnog suda, okružnog načelstva i gradske opštine. Izvori ranije smatrani za nevažne i neopravdano zapostavljani, poput poslovnih knjiga jedne bakalske radnje, poslužili su da se što bolje doznaju putevi robe i novca, način poslovanja onovremenih trgovaca, asortiman robe, način zaduživanja ... Obilje statističkih podataka, često tabelarno iskazanih, dodatno upotpunjuje sliku ondašnjeg Valjeva, kao i dragocene fotografije do kojih je autor došao delom iz privatnih zbirki. Knjiga sadrži preglednu bibliografiju korišćenih izvora i literature, registar ličnih imena i rezime na engleskom jeziku.

Delo Miroslava Perišića je primer novog pristupa istraživanju lokalne istorije kao totaliteta društvenih odnosa u prošlosti. Nijedan sadržaj društvenog života autor nije izostavio, obrativši pažnju na sve slojeve stanovništva, od obrazovane elite do grupa na prvi pogled marginalnog značaja. Izlaganje je zanimljivo i pregledno, pristupačno svim kategorijama čitalaca. Zaključak jednog od recenzenata da je tom svojom knjigom Miroslav Perišić postao utemeljivač društvene istorije Valjeva – prava je ocena njene vrednosti.